

ELS BOMBARDEIGS MARÍTIMS A PALAMÓS DURANT LA GUERRA CIVIL

PER

JOSEP CLARA

La vila marinera de Palamós va ser una de les més afectades de Catalunya pels bombardeigs aeris i marítims que hagué de sofrir durant la guerra civil del 1936 al 1939. Segons dades que abasten del començament de la guerra fins el 31 d'octubre de 1938, Palamós enregistrà cinc agressions per mar i setze d'aèries, i els 571 explosius que hi caigueren ocasionaren 31 morts, 105 ferits i 175 edificis destruïts⁽¹⁾. Atès que les agressions es repetiren fins el gener de 1939, el balanç final de víctimes i de disbarats augmentà la importància dels danys en una població que el 1936 sumava 5.450 habitants.⁽²⁾

En aquesta aportació referirem els bombardeigs efectuats pels creuers que operaven a favor dels «nacionals» i remarcarem l'impacte d'aquests esdeveniments en la vida de la vila i en la dels pobles veïns.

(1) *La barbarie en acción*, dins «La Vanguardia», 9 de desembre de 1938.

(2) Per fonts diverses tenim notícia dels bombardeigs efectuats els dies 6 i 26 de novembre, 2 de desembre de 1938, i 15, 25, 26 i 28 de gener de 1939.

El primer senyal de perill a les costes catalanes fou donat el 30 d'octubre de 1936 a la badia de Roses, on —segons alguns— el bombardeig del *Canarias*⁽³⁾ serví de preparació a un intent de desembarcament dels nacionals a l'Empordà⁽⁴⁾. Aquest fet provocà un nerviosisme incontrolat, generador de violències i d'excessos, que resultà fatal per als elements de dreta de diverses poblacions, com ara Sant Feliu de Guíxols, Girona i Olot, on les milícies revolucionàries actuaren ràpidament i sense miraments per abatre els elements que hom caracteritzava com a «feixistes» i en connivència ideològica amb els sollevats el juliol de 1936. Fou la «tràgica nit de Roses», que a nivell de la Girona oficial fou una commemoració obligada durant els anys del franquisme.

EL BOMBARDEIG DEL 17 DE NOVEMBRE DE 1936

Pocs dies després del bombardeig de Roses, el *Canarias* prosseguí les incursions per les costes catalanes:

«El día 8, el «Canarias» incendió los depósitos de petróleo de Almería. El día 10, ante Barcelona, bombardea los depósitos de petróleo de la capital catalana y la factoría Elizalde, con éxito positivo. Por la tarde hunde a cañonazos el vapor «Manuel», cerca de Rosas. El día 11, por la noche, apresa al vapor «Ciudadela», que se dirigía de Mahón a Barcelona, con oficiales y material, conduciéndolo a Sóller (...) Al día siguiente de la llegada del «Canarias» a Cádiz —14 de noviembre— y sin terminar aún el petróleo, el Estado Mayor de Salamanca pregunta si podía salir el buque a la mar para capturar cerca del Cabo de Creus al vapor «Villamanrique», cuyo capitán quería entregarse. A media noche del 15 sale a la mar, de nuevo, el Almirante con el «Canarias». La navegación se hace a 27 y 29 nudos. Después de un detenido reconocimiento de vapores a la altura de la frontera francesa, sin resultado, bombardea, incendiándolo, al vapor «SAC

(3) El creuer *Canarias*, avarat el 1931, va ser acabat al Ferrol el setembre de 1936. D'allà es dirigí a l'estret de Gibraltar i, gràcies a la seva intervenció de desbloqueig, passaren a la Península contingents importants de l'exèrcit d'Àfrica. Després realitzà nombrosos creuers pel Mediterrani i aconseguí preses i enfosaments prou rellevants.

(4) Cfr. J. ARRARÁS, *Historia de la Cruzada Española*, Madrid, Ediciones Españolas, 1944, tomo 36, volumen VIII, ps. 280-281. Això no obstant, les versions dels presumptes assaltants s'esforcen a treure importància a l'acció. Cfr. Álvaro FUENTES, *El crucero «Canarias» proa a la victoria...*, Madrid, Espasa-Calpe, 1940, ps. 63-64, i Francisco MORENO, *La guerra en el mar (hombres, barcos y honra)*, Barcelona, AHR, 1959, ps. 126-127. Vegeu també el nostre treball *Bombardeig de Roses i nit de terror*, dins «Revista de Girona», 118 (1986), ps. 472-476.

Palamós va ser una de les poblacions de la Costa Brava més castigades pels bombardeigs. En aquesta fotografia de la Plaça Murada, veiem l'impacte de les bombes, llançades probablement des de l'aire. (Foto cedida per la Conselleria de Cultura de l'Ajuntament de Palamós).

4», *en el puerto de Palamós, regresando seguidamente a Cádiz*».⁽⁵⁾

Tot i que la informació precedent conté alguna inexactitud, és evident que les costes gironines van tornar a presenciar les evolucions del creuer rebel i que novament hom tornà a témer un desembarcament dels nacionals, aquest cop a Palamós. I altra vegada com a resposta a l'agressió hi hagué víctimes de la revenja.

Els fets del 17 de novembre de 1936 són, doncs, del mateix estil dels de Roses, però en canvi les conseqüències foren més limitades, i potser per això no s'ha parlat a posteriori de la «nit de Palamós». Tantmateix, perquè han passat més per alt, mereixen també una atenció no secundària a l'hora de parlar de la nostra guerra civil.

Una primera crònica del bombardeig va aparèixer al diari republicà de Girona el mateix dia del succés:

«Aquest matí un vaixell pirata s'ha presentat davant el port de Palamós. La població s'ha alarmat, però ha renascut la tranquil·litat en veure que el creuer marxava. Però el vaixell pirata que es creu que és el Canarias ha tornat, parant una barqueta de pescar ordenant als pescadors que cridessin visca el feix.

«Fora del moll de Palamós, des d'ahir a la nit hi havia un vaixell, el Sac III de la casa Cros de Badalona. En aquell moment, el dit vaixell de matrícula de Barcelona anava al moll acompanyat del pràctic ciutadà Garrido. El pràctic i el capità estaven al pont del comandament quan el pirata sobtadament ha disparat els seus canons. La metralla queia com pluja menuda. La primera canonada ha romput les amarres del vaixell. Han seguit unes quaranta canonades més, produint un petit incendi anant el Sac II (sic) a enclàvar-se a la platja davant el passeig.

«Una bomba ha caigut en una casa del passeig produint algun desperfecte. Una altra ha anat a caure prop de l'ex-Església de Mont-ras, una altra a Sant Daniel del barri de Calonge. No hi ha hagut més desgràcies personals que tres mariners ferits.

«El cas del pràctic, ciutadà Garrido, és digna de mencionar-se. Parant la pluja de metralla i el vaixell en inici d'incendi, s'ha tirat al mar, salvant-se miraculosament.

«A Palamós hi ha totes les autoritats i molts de milicians i militars de tota la comarca.

(5) *La guerra en el mar*, op. cit., ps. 127-128. Equivoca la data i el nom del vaixell incendiat.

«Una salvatjada més»⁽⁶⁾.

Per la seva banda, el portantveu del POUM a les comarques gironines presentà la notícia d'aquesta manera:

«Aquest migdia s'ha presentat davant la badia de Palamós el vaixell facciós «Canarias».

«En aquelles hores del matí es trobaven algunes barques que pescaven per aquelles aigües. Els tripulants del vaixell rebel han comminat als pescadors que si no saludaven a l'estil feixista els metrallaria i els esfondraria. Els pescadors davant d'aquestes amenaces i veient que cas de resistir-se serien destruïts, han hagut de tallar els ormeigs acordant fer marxa en direcció Palamós.

«Mentre tant i en terme ben curt de temps han passat dos avions que així mateix que les barques, no s'han pogut defensar i han hagut de desaparèixer en l'horitzó. El vaixell rebel, però, ha disparat contra ells.

«Acabat això ha desaparegut per uns moments per a tornar a l'atac.

«A la punta del trenca-onades hi havia un vaixell mercant espanyol. Sobre d'ell ha dirigit els seus atacs.

«Els mariners han provat de sortir del moll per tal d'acostar-se a terra, però les canonades es succeïren ràpidament.

«Llavors i veient que no hi havia solució, s'han llançat a l'aigua per arribar nedant fins a la platja.

«Els del vaixell rebel canonejaven amb bala el mercant. Quan els seus tripulants han vist la maniobra dels mariners de llançar-se a la mar, han canviat d'idea i han disparat metralla per tal que a l'escampar-se aquesta toqués els companys que intentaven salvar-se nedant,

«Un mariner dels que havien retornat a la platja anomenat Joan Núñez Pastor, tripulant del bot del pràctic, s'ha fet a la mar amb el bon propòsit de salvar els tripulants del mercant que estaven lluitant amb les ones. Una descàrrega feta des del vaixell facciós l'ha ferit greument. Aquest abnegat company presenta una ferida a la munyeca dreta

(6) *L'Autonomista*, 17 de novembre de 1936. Més detalls a la crònica publicada l'endemà i reproduïda a l'apèndix I. Com a contrast es poden llegir les anotacions d'Alvaro FUENTES, op. cit., ps. 88-89: «A las ocho y media vimos varios barcos: uno el noruego *Anne-Esserg*, otro dobla un cabo y un tercero fondeado en Palamós. Cerca de nosotros había varios pesqueros. Les ordenamos a los marineros de uno de ellos que se fueran a puerto. Contestaron muy asustados, quitándose las gorras y saludando brazo en alto, vitoreando a España y a Franco. Los dejamos y seguimos hacia el Sur (...) A las once se cambió el rumbo hacia el Nordeste, y al pasar de nuevo ante Palamós observamos que el barco que estaba allí fondeado se había refugiado detrás de un malecón de piedra. Esta maniobra lo perdió, pues se dio la orden de destruirlo a cañonazos. Las piezas del 12 lo acribillaron, incendiándolo, a pesar de que lo defendió mucho el muelle. Por eso el tercero quiso dispararle con las torres».

amb forat d'entrada i sortida i una altra ferida a la cuixa esquerra sense sortida.

«També aquests dispars han aconseguit a un company de Sant Feliu, anomenat Emili Alenyà Gironella. Té una ferida de bala amb forat d'entrada i sortida que interessa l'os, amb fractura comminuta de fèmur i forta hemorràgia. Li ha estat practicada una transfusió de sang. El seu estat és gravíssim.

Atenció als vaixells pirates!!!

CANARIAS

CERVERA

Les autoritats de Marina han fet circular, pels pobles de la costa catalana, un gravat en el qual hi ha reproduïts els vaixells pirates «Canarias» i «Cervera», per tal de donar a conèixer la seva silueta i les principals característiques als mariners, pescadors, homes de mar i habitants de la costa. Aquests gravats, que han estat profusament col·locats a totes les botigues i establiments, diuen al peu:

«La flota republicana necessita el teu ajut. Cal que procuris facilitar informacions; però si són equivocades o en elles influeix el temor, poden ésser perjudicials.

Fixa't en les siluetes dels vaixells rebels.

Quan els reconeguis, fixa't en l'HORA, el RUMB i la VELOCITAT que porten, i corre a avisar la DELEGACIÓ MARÍTIMA més pròxima, perquè d'aquesta manera combats el feixisme, treballes per la pàtria i pots evitar la mort de molts dels teus germans de tots els països que aspiren al triomf de la nostra causa».

(L'Autonomista, 19 de gener de 1937)

«El bombardeig ha durat més de tres quarts. No ha causat danys d'importància a la població.

«Aquests dos companys ferits han estat traslladats a l'hospital de les comarques gironines, on han estat visitats pel Comissari d'Ordre Públic Amadeu Oliva.

«Tota la població de Palamós i dels pobles veïns ha estat mobilitzada, s'ha sentit amarada d'un sentiment i d'una necessitat de venjança i ha respost admirablement per tal de posar-se a la defensiva, cas d'intentar els facciosos un desembarc.»⁽⁷⁾.

EL CRIM COM A VENJANÇA

Les darreres línies de la crònica de *L'Espurna* reflecteixen l'estat d'ànim del sector revolucionari que temia el desembarcament i que era partidari de respondre amb violència a la violència. El mateix periòdic gironí ho expressarà rodonament, un mes més endavant, després dels bombardeigs de Màlaga, Cartagena i Madrid: «La guerra contra el feixisme és una guerra a mort. S'ha d'ésser doncs implacable I s'ha d'exigir l'aplicació severa i immediata de represàlia»⁽⁸⁾.

La represàlia pel bombardeig de Palamós, i per l'alarma causada, fou tràgica per a les persones de dreta de diverses poblacions costaneres, properes a la vila del port. En el quadre núm. 1 relacionem les víctimes d'aquesta revenja i n'especifiquem l'edat i la professió. Totes elles van morir la nit del 17 de novembre a mans de les milícies populars i revolucionàries. Eren 22 homes de Palamós, Sant Joan de Palamós, Palafrugell i Calonge.

Segons que ens han contat, els veïns de Calonge que moriren en aquestes circumstàncies foren executats a cops de destrat a la platja de can Cristo, dins del barri de Treumal. Els de Palamós també van ser enterrats en aquest mateix indret del terme calongí. Però cal posar a part el cas de Pijaume, que fou trobat en un solar del Passeig i que morí per una execució dissimulada, per bé que oficialment es donà com a causa de la mort la metralla del *Canarias*.

Els de Palafrugell ja eren a la presó del convent des de la primera aparició del *Canarias* a la badia de Roses. La banda de milicians que

(7) *L'Espurna*, 17 de novembre de 1936. L'endemà informà que l'estat dels ferits era estacionat, que el mercant, presentava fortes avaries i que els bombers i els obrers aconseguiren de sufocar el foc.

(8) *Represàlies!!!* dins *L'Espurna*, 11 de desembre de 1936. Escrit de la Joventut Comunista Ibèrica.

QUADRE I

Relació de represaliats el 17-XI-1936

CALONGE

Jaume Brugués Gorgot	60 anys farmacèutic
Josep Castelló Massoni	59 anys taper
Andreu Dols Bestard	45 anys guarda jurat
Josep Mercader Maruny	42 anys agricultor
Joan Muní Parals	56 anys propietari
Martí Presas Trias	51 anys agricultor
Pere Sardó Vilar	56 anys propietari

PALAFRUGELL

Pere Avellí Prats	70 anys propietari
Ildefons Capella Cruañas	55 anys comerciant
Josep Girbau Miquel	42 anys comerciant
Josep Manich Oliva	35 anys perit
Damià Poch Fina	58 anys propietari
Josep Reig Gay	47 anys empleat

PALAMOS

Lluís Figa Oliu	58 anys farmacèutic
Francesc Gubert Bessa	35 anys comerciant
Anselm Gubert Garrell	48 anys comerciant
Joan Magret Guri	69 anys obrer portuari
Francesc Pijaume Ponsatí	52 anys paleta
Andreu Ribera Llorens	43 anys comerciant

SANT JOAN DE PALAMÓS

Oscar Capdevila Escudero	52 anys comerciant
Ricard Grassot Puig	39 anys propietari
Miquel Juanola Marés	56 anys capellà

dirigia Pere Pey, de la CNT-FAI, se'ls endugué a la nit i els matà a trets a la platja de Pals, dins el terme de Begur. Els cadàvers hi romangueren enterrats fins a l'agost de 1937, en què l'autoritat judicial es féu càrrec del cas⁽⁹⁾.

(9) Arxiu de la Diputació de Girona, *Correspondència de la Comissaria Delegada de la Generalitat, 1936-38*. Vegeu l'apèndix II. De la detenció de Pey el 1939 en dona compte El Pirineo, 9 de novembre de 1939.

Pel que fa als de Sant Joan de Palamós, ens consta que el rector i el propietari Grassot van ser assassinats dins el temple parroquial, després que el capellà discutís amb els milicians⁽¹⁰⁾. L'altra víctima del terme, Capdevila, morí a Treumal, barri marítim de Calonge.

D'acord amb les dades socio-professionals consignades al quadre esmentat, és evident que la repressió tradueix també una lluita de caire social. Entre les víctimes hi ha un domini clar de comerciants i de propietaris. Això ens fa veure que el *Canarias* va reavivar odis anteriors, ressentiments locals, i condicionà una resposta execrable, fruit del pànic i del descontrol humà. Tot plegat en el context d'una guerra traumàtica, en la qual es lluitava per anihilar l'enemic. Cal tenir en compte, a més a més, que l'actuació violenta davant les agressions de bombardeig no fou pas patrimoni d'un dels bàndols que lluitaven.

ELS ALTRES BOMBARDEIGS MARÍTIMS

Els vaixells rebels tornaren a canonejar Palamós durant els anys 1937 i 1938, però llur presència suscità menys exaltacions i menys comentaris. Més que a preparar un desembarcament, la gent ja sabia que venien a fer mal.

El 7 de juny de 1937 el comissari de guerra de la Comandància de Girona informà de les noves accions del creuer: «Aquesta tarda sobre les 14'20 hores i des d'una distància de 3 milles canonejà el poble de Calella de Palafrugell un vaixell de guerra, possiblement el «*Canarias*». Dos dels projectils quedaren sense explotar. El vaixell va seguir la seva ruta canonejant poc després Palamós fent sobre aquest poble uns quaranta dispar, cins dels quals caigueren en el vaixell tanc «*Campero*», que ja dies passats fou torpedejat per un submarí. Des de Palamós es dirigí el vaixell pirata a Guíxols i des d'una distància de 7 milles féu set dispar, dels quals un tan sols causà desperfectes

(10) El capellà que el 1939 s'encarregà de la parròquia explica que el campaner, al començament de la revolució, havia amagat el rector en un bosc proper a l'ermita de Bell-lloc, però que aviat hagué de revelar l'amagatall. «Entonces el párroco fue encerrado en casa del campanero en calidad de detenido hasta el 17 de noviembre de 1936, en que al atardecer fueron a buscarle en un auto Pedro Palau y José Lloret (Linares) —fusilado (el 1936)—, y encerrado junto con D. Ricardo de Grassot en el templo parroquial fueron asesinados por Linares en el altar de Ntra. Sra. del Rosario (Arxiu Diocesà de Girona, *Cuestionario de los hechos ocurridos en las parroquias... con motivo del movimiento nacional de 18 de julio de 1936*).

de poca importància a una de les cases. Més tard, a Blanes féu també alguns disparats quedant un dels projectils sense explotar»⁽¹¹⁾.

El comunicat oficial afegia que, en tot el trajecte, les bateries de la costa havien intentat de repel·lir el vaixell, però que no havia estat possible de tocar-lo per causa de la distància a què navegava. També afirmava que una esquadrilla d'aviació havia disparat contra el vaixell i que aquest, després d'haver contestat amb els canons antiaeris, havia fugit en direcció a Mallorca.

No obstant això, l'endemà, 8 de juny, el *Canarias* tornà a presentar-se davant de Palamós. El cap de les forces de l'Estat ho explicava així al President de la Generalitat: «A les 5'27 hores del dia d'avui han aparegut davant del poble de Palamós dos creuers facciosos, que sembla eren el «Balears» i el «Canarias», els quals han disparat sobre la població fins a 63 projectils. El bombardeig ha durat fins les 5'50 hores, no havent-se de lamentar desgràcies personals i sí desperfectes d'escassa importància. Els vaixells facciosos han disparat després quatre o cinc projectils sobre Sant Pol, sense causar danys»⁽¹²⁾.

El 24 del mateix mes de juny Palamós va sofrir una nova agressió des del mar. Segons manifestacions del general Pozas, el vaixell rebel va disparar les bateries contra Guíxols, Palamós, Canet, Arenys de Mar i Mataró⁽¹³⁾. Davant d'aquest fet, el diari republicà de Girona, més que a informar, es dedicà a comparar l'agressió amb les dels temps medievals: «Anit els vaixells facciosos varen bombardejar novament la població marítima de Palamós, industriosa vila d'uns 8.000 habitants. Donada la freqüència amb què es repeteixen aquestes covardes agressions, creiem que és hora ja que el Govern, vetllant per les vides de tots els ciutadans que treballen a la reraguarda, es preocupi de fortificar degudament els punts estratègics de la nostra costa».

I seguia: «Tots els fenòmens es repeteixen. Ja el rei Pere II, el Gran,

(11) *L'Autonomista*, 8 de juny de 1937. Segons informacions posteriors recollides pel mateix diari, «a Llevantí de Mar hi varen caure dues bombes a l'aigua, arribant els trossos de metralla fins algunes de les cases, singularment a l'edifici de l'escola situat al passeig. Una altra bomba va explotar pels voltants del barri de Sant Daniel, del terme de Calonge, sense produir, però, cap desgràcia. Dues bombes varen caure al pati de «Manufacturas de Corcho S.A.», no explotant pel qual motiu s'ha vingut a suposar que el suro és un «impermeable» contra la metralla feixista» (*L'Autonomista*, 11 de juny de 1937). Comenta també el cas de l'aviador de Palamós, Ferrer, que va arribar tard per atacar el *Canarias* i que deixà caure un guant amb un paper on saludava el seu pare i animava els seus compatriotes.

(12) *L'Autonomista*, 8 de juny de 1937

(13) *L'Autonomista*, 25 de juny de 1937.

Aquestes cases de l'Avinguda del President Macià, a l'entrada de Palamós des de Platja d'Aro, ens donen una imatge dels efectes dels bombardeigs, l'impacte indiscriminat sobre els habitatges dels palamosins. (Foto cedida per la Conselleria de Cultura de l'Ajuntament de Palamós).

va haver de protegir el port de Palamós contra les incursions dels pirates del mar, com a refugi de les esquadres nacionals, del qual en són testimoni les masies milenàries que conserven les seves típiques torres de refugi, conegudes amb el nom de «torres dels moros». Després de tants segles -qui ho havia de dir!- hauran de servir novament, amb noves construccions, aquelles velles defenses d'èpoques llunyanes, per rebutjar la canalla feixista estrangera que per mitjà del dolor, el crim i la seva força brutal, vol imposar un règim contra la democràcia i contra la voluntat de tot un poble»⁽¹⁴⁾.

Durant el mes de juliol de 1937, els vaixells rebels causaren noves amenaces. «El día 15 —escriu Mauricio de Oliveira—, aparecía el «Balears» frente a Palamós, donde trabó duro duelo con las baterías de la costa, desconociéndose los resultados»⁽¹⁵⁾. Una setmana després, es podia llegir a la premsa gironina :«El pirata «Canarias» a les nostres

(14) Ibid. L'endemà confirma que el vaixell «pirata» era el *Balears*.

(15) M. DE OLIVEIRA, *Aguas de España, Zona de Guerra*, Vol IV de *La tragedia española en el mar*, Cádiz. Establecimientos Cerón y Librería Cervantes, 1939, p. 67.

costes. Després de l'enfonsament d'un vaixell mercant davant de Begur, el pirata bombardejà Mataró, Arenys de Mar i Barcelona. Inquietud a Palamós per la manca de notícies de sis barques pesqueres que sortiren d'aquella vila»⁽¹⁶⁾.

En el decurs de l'any 1938, concretament, el 18 de febrer, el *Canarias* i el *Baleares* «a las 16 horas abren el fuego (...) con la artillería de 120 mm. sobre los puertos de Palamós y Sant Feliu, tirando sobre un barco que se encontraba en este último, bombardeado por el «Cervera» horas antes»⁽¹⁷⁾.

El darrer atac del *Canarias* a Palamós que tenim documentat correspon al 23 de febrer de 1938, mentre es desenvolupava, amb sort adversa per a la República, la batalla de Terol.

La premsa gironina, l'endemà, en donà pocs detalls; «Per haver aparegut ahir matí a la costa catalana els creuers facciosos «Baleares» i «Canarias» sortiren diversos avions que els bombardejaren, sense aconseguir fer blanc en ells. Els esmentats vaixells realitzaren foc de canó contra Palamós i Guíxols»⁽¹⁸⁾.

Però, pel telegrama enviat pel comissari de la Generalitat a Girona al conseller de Governació, sabem que els vaixells llançaren unes 15 canonades contra Palamós i unes 40 contra Sant Feliu de Guíxols. A Palamós no produïren víctimes, però a Sant Feliu mataren un carabiner i feren importants avaries en el vaixell SAC 4⁽¹⁹⁾.

Altres detalls apareixen contats en el llibre basat en les memòries de Francisco Moreno: «A las 6,13 horas del día siguiente, 23 de febrero, reconocieron los cruceros las tierras de Cabo San Sebastián y caserío de Calella y Palamós. A las 6,40 horas se arrumbó al 300° en zafarrancho de combate, a régimen de 15 nudos, y poco después, al 230°. A 7 horas se abrió fuego sobre Palamós, disparando el «Canarias» ocho disparos de 203 mm. y 9 de 120 mm. A las 7,10 horas, el «Canarias» nuevamente abre el fuego sobre los vapores fondeados en Sant Feliu de Guíxols, efectuando 24 disparos de 203 mm. y 4 de

(16) *L'Autonomista*, 23 de juliol de 1937.

(17) F. MORENO, op. cit., p. 241. El telegrama del comissari delegat de la Generalitat al conseller de Governació no esmenta el port de Palamós: «Aquesta tarda vaixells rebels han canonejat la costa propera a Guíxols per a impedir entrada al port d'un vaixell mercant (Stop). Aquest ha aconseguit entrar port sense desperfectes, víctimes dos morts al poble de Castell d'Aro i un ferit a Guíxols (Stop). Salutacions (Stop). M. Jordi Frigola» (Arxiu de la Diputació de Girona, *Correspondència de la Comissaria Delegada*, febrer 1938).

(18) *L'Autonomista*, 24 de febrer de 1938.

(19) Arxiu de la Diputació de Girona, *Correspondència de la Comissaria Delegada de la Generalitat*, febrer de 1938, plec «Telegrama diari».

120 mm., pudiéndose apreciar haber sido tocado repetidas veces uno de los blancos»⁽²⁰⁾.

NOTES FINALS

Tant des del punt de mira quantitatiu com del dels danys causats a la vila, els bombardeigs marítims van tenir menys importància que els efectuats per l'aviació, els quals causaren moltes més destruccions i víctimes, i es repetiren amb més freqüència.

Tanmateix la primera aparició del *Canarias* a Palamós i el bombardeig que llançà contra el port produïren un clima d'excitació i d'odi social que ha quedat demostrat a l'hora de parlar de la revenja nocturna que matà 22 persones. En el decurs de la repressió revolucionària, la data del 17 de novembre ha de passar a la història de Palamós i dels municipis veïns com la més tràgica de totes. Vegeu, si no, el quadre II.

QUADRE II

Víctimes de la repressió a Palamós i municipis veïns

	1936-1939	17-XI-1936	%
Calonge	13	7	53
Palafrugell	8	6	75
Palamós.....	8	6	75
St. Joan de Palamós	5	3	60
<hr/>			
Total	34	22	64

Als quatre municipis, en quatre mesos de revolució i de guerra civil, s'havien comptabilitzat 12 morts violentes, i el 17 de novembre de 1936 la xifra gairebé es doblà en un sol dia. Fou una jornada terrible que no tornà a repetir-se, de manera que les quatre poblacions no hagueren de lamentar cap més assassinat, tot i que els vaixells i els avions destruïren d'altres vides i habitacles.

Per explicar-nos aquesta actuació ferotge, a part dels ressentiments personals i de tipus polític, cal recordar que, si bé la Generalitat ha-

(20) F. MORENO, op. cit., p. 243.

via dissolt els comitès antifeixistes el mes d'octubre, la CNT-FAI conservà parcel·les de poder en les àrees de defensa i ordre públic fins al maig de 1937. És evident que membres d'aquestes organitzacions revolucionàries es trobaren implicats en els actes impulsius de la jornada.

Les agressions restants ocorregueren en uns altres moments, i hom ja no temia un desembarcament, com es va creure al començament. La serenitat s'imposà davant l'adversitat continuada de les bombes i les agressions dels qui lluitaven per ensorrar el règim republicà.

APÈNDIX DOCUMENTAL

I

El vaixell pirata a la Costa Brava

Una casualitat va fer, ahir, que poguéssim presenciar la tragèdia de Palamós. Teníem convingut, amb l'amic Josep Mª Dalmau, anar ahir a Sant Antoni de Mar per tal de saludar els infants allotjats, procedents dels sectors de guerra.

En arribar a Castell d'Aro, un grup de ciutadans ens varen parar l'auto i ens advertiren del perill que corríem per haver sentit un bon nombre de canonades.

Nosaltres vàrem tirar avant i veiérem els treballadors del camp, parats, fent comentaris respecte el fet criminal.

Vàrem interrogar-ne alguns si estaven espantats; espantats, no, contestaven, amarats d'odi, sí, per la salvatjada comesa; encara no sabem a hores d'ara, les⁽¹⁾ cal tèmer que hi hagi víctimes, puix que es tirava sobre la població de Palamós.

Estem ja a la Costa Brava i perfectament, a uns dos quilòmetres de distància de la costa, veiem el vaixell pirata, un creuer de molt tonatge, que virava rumb N.E. Ja havia comès l'agressió i se n'anava sense ésser molest per ningú.

Per la carretera de la Costa Brava es veien algunes dones i criatures que s'internaven i grups de milicians que es concentraven a l'ex-Restaurant de Sant Jordi, per a distribuir les guàrdies en els punts estratègics.

(1) Hi manca una ratlla o més.

Arribem a Sant Antoni de Mar, d'on les dones, criatures i vells, en sa majoria, eren fora. Els milicians voltaven pels carrers i la platja amb el fusell al braç. Tots ells ens informaren del fet ocorregut, plens de coratge per a ésser útils a la causa de la llibertat.

Tot seguit vàrem continuar cap a Palamós, passant pel passeig. Allí, al sorral, hi havia un vaixell travessat, del qual sortia una gran fumera. Era el Sac III, de la matrícula de Barcelona, propietat de la Cros, de Badalona. Davant d'ell veiérem una casa nova amb un esborranc i trencadissa de vidres, produït per un obús feixista.

Aquest navili, de bastant tonatge, havia arribat el dia abans i com tenia que sortir, s'havia col·locat fora del port, i fou reconegut pel vaixell pirat en la seva primera aparició, sense ésser molestat. Allunyat el barco facciós, el capità i el pràctic de Palamós acordaren protegir el barco d'una possible agressió posant-lo a recer de l'escullera.

Quan s'inicià aquesta maniobra, aparegué novament el barco pirata i, sense cap intimidació, engegà un tret i l'obús travessà el Sac III, per sota el pont de comandament. Els trets continuaven de faisó ininterrompuda, per [la] qual cosa la tripulació es llançà a l'aigua. El pràctic Sr. Garrido, penjat a l'escala de babor, escapà a la pluja de metralla i a les bales que travessaven el casc de banda a banda.

Ribas, el conegut futbolista⁽²⁾, amb un altre company prengué un bot i recolliren quatre dels tripulants. Una granada caigué al bot i ferí als quatre tripulants.

Mentres [tant], el senyor Garrido, en veure que continuava la pluja de metralla i no acudien noves embarcacions, es llançà al mar i arribà nedant a la platja, on fou recollit extenuat.

El Sac III, abandonat i portat pel vent, anà a la deriva i encallà a la platja davant del Casino del Port.

El vaixell facciós féu uns 40 dispar. Un d'ells caigué a la platja, un altre a les muntanyes de Calonge i un altre prop del poble de Mont-ras.

El total de ferits és set o vuit; uns varen ésser traslladats a Barcelona i altres a Girona.

La població estava indignadíssima. L'Ajuntament es va reunir en sessió permanent. Hi varen assistir els Diputats a Corts, ciutadans Santaló i Mascort, els Diputats al Parlament Català, Arnau Cortina i Blasi, i el Comisari de la Generalitat, ciutadà M. Jordi Frigola.

(2) Antoni Ribas (a) *Madriles* (Lavapiés, 1906 - Girona, 1939). Havia jugat amb el primer equip del Girona F.C. Era mecànic i pertanyia a la CNT. Va ser afusellat en la repressió de postguerra.

De Girona va arribar material per a extingir el foc, cosa que creiem que s'haurà aconseguit, i que el Sac III podrà ésser salvat, quedant, no obstant, molt avariats.

Segons ens diuen avui, ahir, a la nit, la població es va inquietar una mica per l'arribada d'un vaixell de guerra, calmant-se els ànims, tot seguit, en veure que es tractava d'un vaixell lleial.

(*L'Autonomista*, 18 de novembre de 1936)

II

AUTO.— Barcelona treinta de noviembre de mil novecientos treintisiete.

Resultando que de lo actuado se desprende que con motivo de la revolución iniciada el día diez y nueve de julio del año pasado, a raíz de la sublevación militar, prevaliéndose del trastorno producido por los cambios consecuentes a tales movimientos, máxime de la importancia que han tenido y tienen los registrados en este país, algunos elementos abusando de la fuerza de las armas de que eran poseedores, impusieron el terror entre otros puntos en el pueblo de Palafrugell, donde por orden del Comité del mismo o de una organización de Defensa compuesta por los milicianos Pedro Pey Sardá como Jefe, Moisés Forgas, Agustín Morató, Amador Puig, Francisco Moret y un tal Alarcón, que actuó a partir del treinta y uno de octubre del año pasado, fueron detenidos dicho día los vecinos José Girbau Miquel, José Mª Manich Oliva, Damián Poch Fina, Ildefonso Capella Cruañas, Pedro Avellí Prats y José Reig Gay, los que siempre bajo la custodia de los milicianos estuvieron privados de libertad y llevados a la prisión Convento de Palafrugell, de donde fueron sacados el día diez y siete de noviembre siguiente, y asesinados a tiros en la playa de Pals término municipal de Bagur, en cuya playa fueron enterrados los cadáveres y allí han sido descubiertos el día cinco de agosto siguiente, apareciendo que intervinieron en las detenciones Forgas, Morató y Moret, que actuaban de carceleros, Amador Puig, un tal Alarcón y el propio Moret, siendo el Puig el que hizo la guardia la noche del diez y siete al diez y ocho de noviembre del año último, en que fueron sacadas las víctimas para asesinarlas, y el Jefe de la banda Pedro Pey Sardá.

Considerando que los hechos expresados aparecen como constituyentes de delito de asesinato, previsto y penado en el artículo 412 del Código Penal, y de lo actuado se desprenden indicios racionales de criminalidad para conceptuar responsables a los anteriores incul-

pados, por lo que debe dirigirse contra los mismos el procedimiento y declararles procesados a tenor de lo preceptuado en el artículo 384 de la Ley de Enjuiciamiento Criminal y habida cuenta de la naturaleza de los delitos y circunstancias que concurren en los hechos, así como la pena con que el Código lo castiga procede decretar la prisión sin fianza de los requeridos individuos, y llamar por requisitorias a los que se encuentren en ignorado paradero.

SE DECLARAN PROCESADOS por razón de este sumario a Pedro Pey Sardá, Moisés Forgas Costal, Agustín Morató Anglada, Amador Puig Comas, Francisco Moret Vilella y un tal Alarcón, con los que se entenderán las sucesivas diligencias, en el modo y forma que previene la ley, recibiendoles declaración indagatoria y aportándose sus antecedentes penales.

Se decreta la prisión provisional comunicada de dichos procesados, a los que se les hará saber, llevándose a efecto expidiéndose para su ingreso el oportuno mandamiento al Director de Preventorio judicial de La Bisbal por lo que respecta a los procesados Moisés Forgas, Agustín Morató y Amador Puig, vecinos de Palafrugell y que se encuentran en la misma, y a los demás Pedro Pey, Francisco Moret y Alarcón llámenseles por requisitorias en el modo y forma que previene la ley, las que se insertarán en el Diario Oficial de la Generalidad de Cataluña y en la Gaceta de la República, interesándose su captura al Jefe Superior de Policía; póngase este auto en conocimiento del Ministerio Fiscal y fórmese la correspondiente pieza por separado.

Requírase a los indicados procesados para que a las resultas de esta causa presten fianza en cantidad de cien mil pesetas cada uno para garantizar las responsabilidades pecuniarias que en su caso puedan declararse procedentes, y de no verificarlo dentro de las veinticuatro horas embárguenseles bienes suficientes a cubrir dicha suma; formándose la oportuna pieza separada; y para que se lleve a efecto la prisión de los procesados vecinos de Palafrugell, se interese la captura de los otros en ignorado paradero y se lleve a efecto su prisión, se les notifique el auto de procesamiento, se les reciba declaración indagatoria a tenor de los hechos, se ratifique la prisión dentro del término legal y se les requiera por separado a efectos de las responsabilidades civiles, práctica de embargo o que se acredite su insolvencia, diríjase exhorto con inserción de este auto al Juez de Instrucción de La Bisbal.

Lo mandó y firma el Sr. Don José Bertrán de Quintana, Presidente del Tribunal Industrial de Barcelona, Juez especial nombrado

para la instrucción del sumario sobre cementerios y depósitos clandestinos de cadáveres con jurisdicción en todo Cataluña, doy fe.=
J. Bertrán de Quintana.

(Arxiu de la Diputació de Girona, *Correspondència de la Comissaria Delegada de la Generalitat, 1936-1938*)